

Spår av arkeologisk undersökning inom RAÄ Viby 45:1

Schaktningsövervakning inom gravfältet RAÄ Viby 45:1
Viby Socken,
fastighet Tystinge 4:2 i Östansjö
Hallsbergs kommun
Närke
Leif Karlenby

ARKEOLOGGRUPPEN I ÖREBRO AB
Radiatorvägen 11 702 27 Örebro
Telefon 019-60904 10

www.arkeologgruppen.se
arkeologgruppen@arkeologgruppen.se

Översigtskarta över Örebro län med platsen
för Östansjö markerat i rött.

© 2018 Arkeologgruppen AB

Arkeologgruppen rapport 2018:49

Författare Leif Karlenby

Grafisk form Nina Balknäs@Högtorps Diverse

Omslagsfoto Grav nr 6 på gravfältet Viby 45:1.

Foto Arkeologgruppen AB om inte annat anges i figurtexten.

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriet Dnr R50223371_180001

ARKEOLOGGRUPPEN AB RAPPORT 2018:49

ARKEOLOGISK UNDERSÖKNING
I FORM AV SCHAKTNINGSÖVERVAKNING

Spår av arkeologisk undersökning inom RAÄ Viby 45:1

Schaktningsövervakning inom gravfältet RAÄ Viby 45:1
Viby Socken,
fastighet Tystinge 4:2 i Östansjö
Hallsbergs kommun
Närke

Leif Karlenby

Lst dnr 431-5338-2017

Tekniska och administrativa uppgifter

Län	Örebro
Kommun	Hallsberg
Landskap	Närke
Socken	Viby
Fastighet	Tystinge 4:2 (Östansjö)

Fornlämningsnummer	Viby 45:1
Lämningstyp	Gravfält
Datering	Vikingatid

Typ av undersökning	Undersökning i form av schaktningsövervakning
Länsstyrelsens beslutsdatum	2018-07-09
Länsstyrelsens diarienummer	431-5338-2017
Arkeologgruppens projektnummer	Ag2018_44

Projektledare	Leif Karlenby
Fältpersonal	Nina Balknäs

Undersökningstid	2018-08-29
Exploateringsyta	40 m ²
Undersökt yta	40 m ² , 21 löpmeter
Inmätningsteknik	RTK-GPS
Koordinatsystem	SWEREF 99 TM
Höjdsystem	RH 2000

Arkiv

Arkivmaterial förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Digitalt arkiv

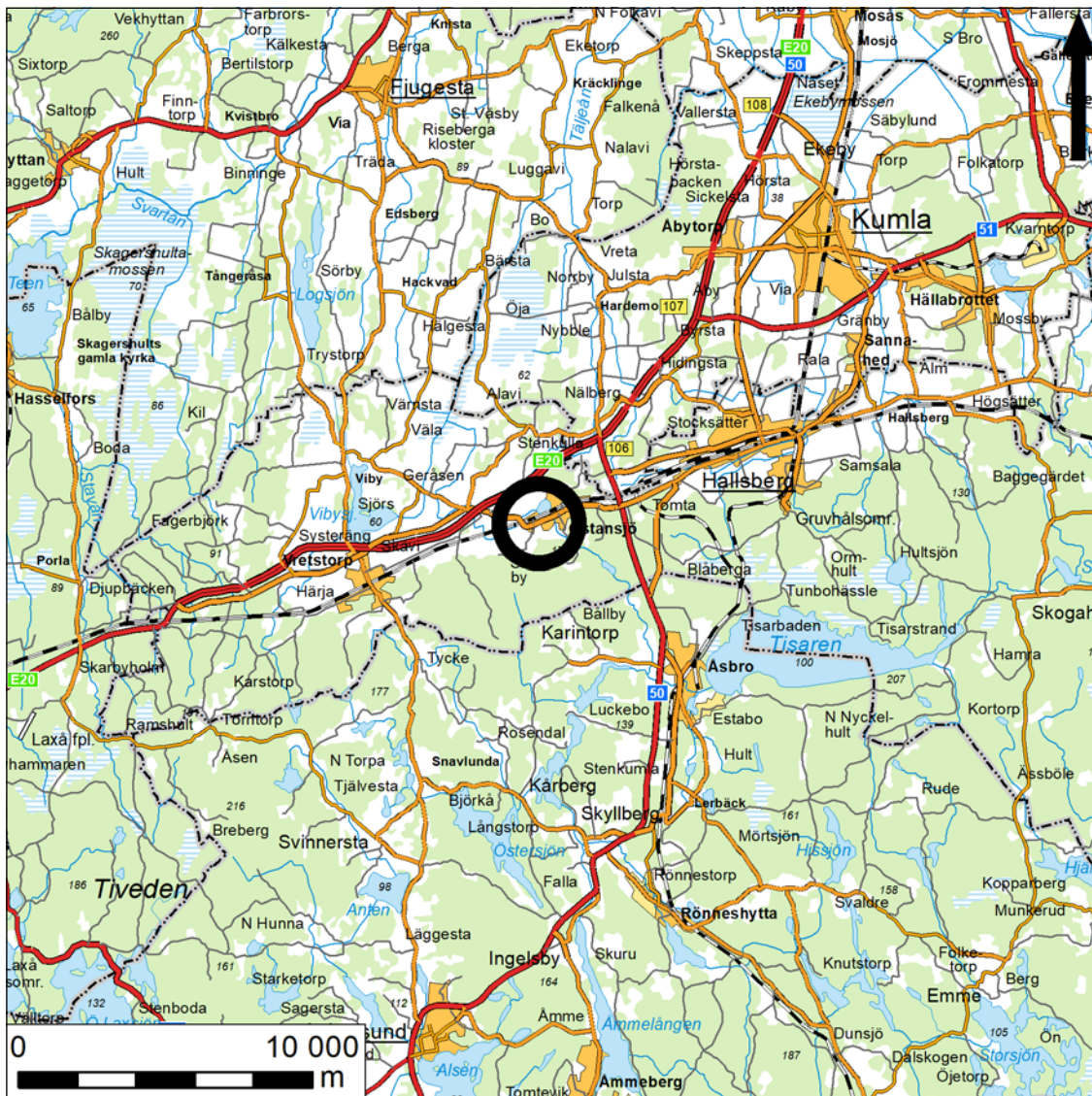
Digitala data förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Fynd

Fynd av brända ben tillvaratogs ej, då de låg i rubbat läge och saknade kontext.

Innehållsförteckning

Sammanfattning	5
Inledning	5
Bakgrund och kulturmiljö.....	7
Tidigare undersökningar.....	9
Syfte och frågeställningar	11
Metod	13
Resultat.....	14
Tolkning.....	14
Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen	16
Referenser	17
Bilagor	18
<i>Bilaga 1. Schaktbeskrivning</i>	18
<i>Bilaga 2. Anläggningslista</i>	18
<i>Bilaga 3. Fynd – benlista</i>	18

Figur 1. Karta över Östansjöområdet med den aktuella undersökningsplatsen markerad med svart ring. Skala 1:250 000.

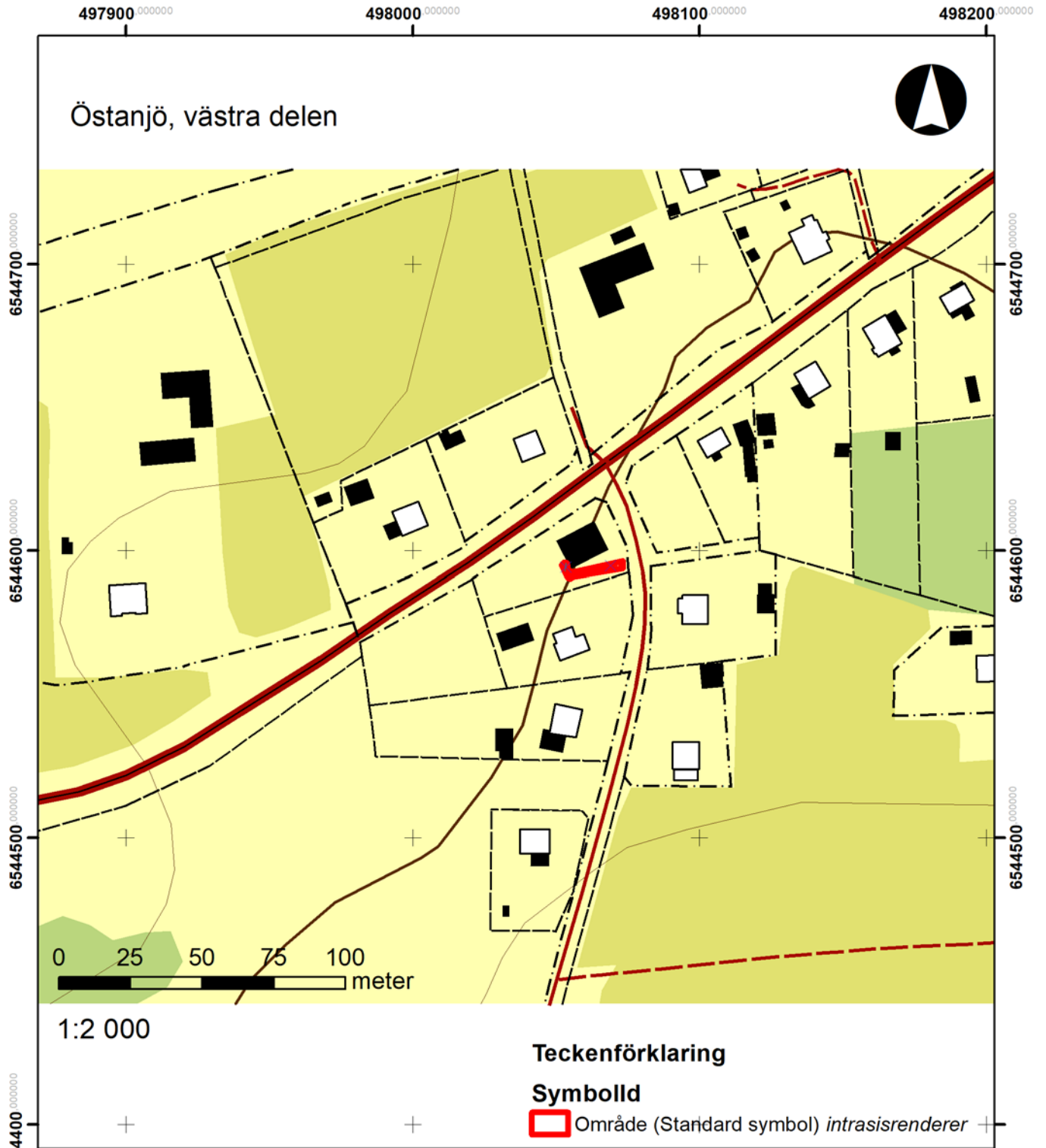
Sammanfattning

Fastighetsägaren till Tystinge 4:2 planerade att anlägga en ny avloppsledning från sin fastighet till kommunens avloppsledning som var belägen i väggkanten. Inom fastigheten finns ett gravfält (Viby 45:1) och dragningen av avloppsledningen gjordes genom nämnda fornlämning. Schaktet grävdes från husets västra gavel, runt det sydvästra hörnet och fram till vägen i öster.

Inga fornlämningar framkom i schaktet, då den på platsen tidigare belägna graven undersökts och tagits bort vid en arkeologisk undersökning år 1954. På två platser inom schaktet framkom mindre mängder brända ben från gravar. Dessa utgjorde sannolikt spår av igenläggningen efter den arkeologiska undersökningen.

Inledning

Fastighetsägaren till Tystinge 4:2 planerade att anlägga en ny avloppsledning från sin fastighet till kommunens avloppsledning som var belägen i väggkanten. Inom fastigheten finns ett gravfält (Viby 45:1) och dragningen av avloppsledningen gjordes genom nämnda fornlämning. Schaktet grävdes från husets västra gavel, runt det sydvästra hörnet och fram till vägen i öster. Länsstyrelsen begärde därför att arbetet skulle övervakas för att säkerställa att inga fornlämningar blev skadade. Övervakningen bekostades genom bidrag av Länsstyrelsen i Örebro län.

Figur 2. Karta över området kring gravfältet Viby 45:1. Skala 1:2 000.

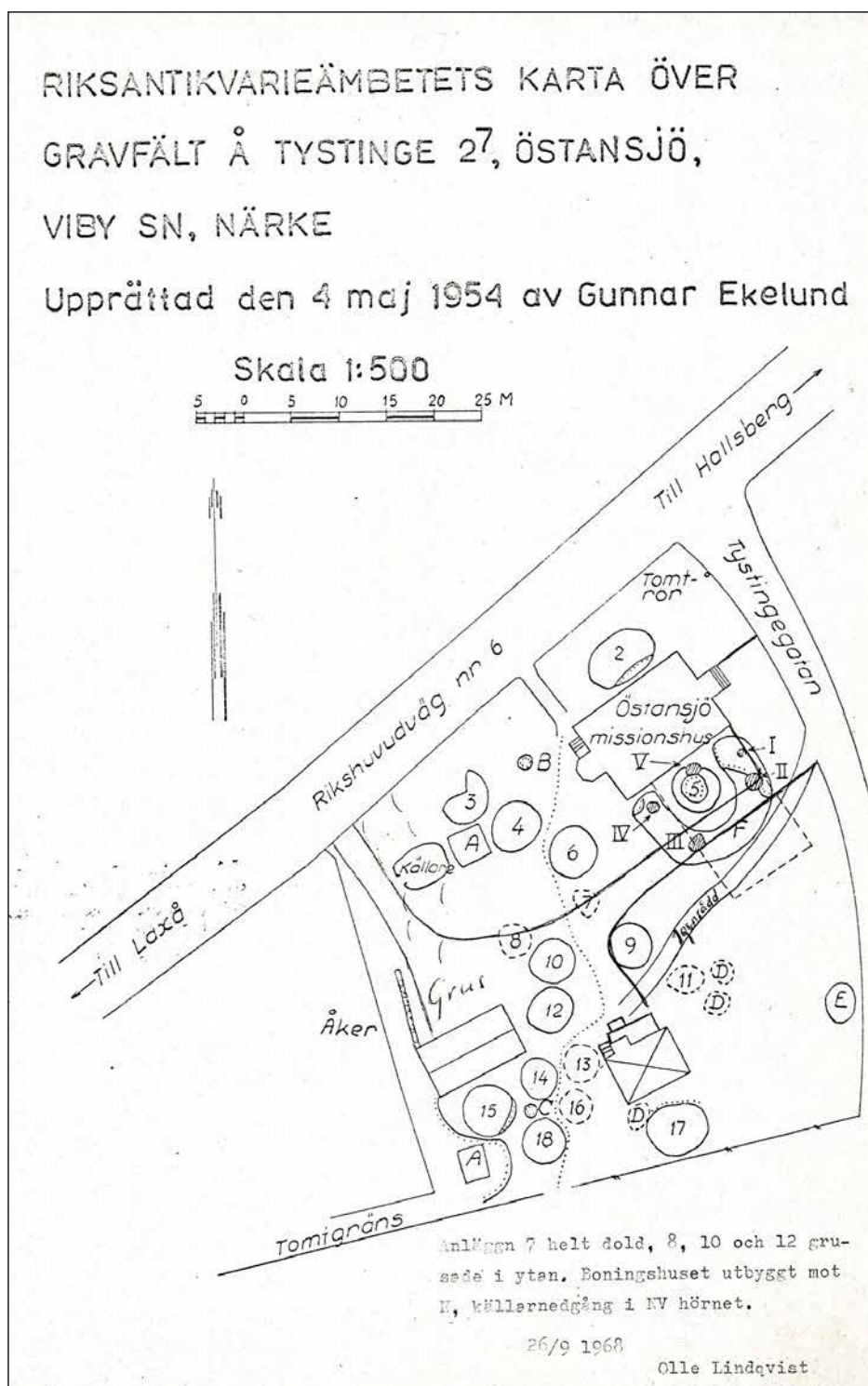
Bakgrund och kulturmiljö

Platsen ligger på gränsen mellan det böljande drumlinområdet i norr vid Viby, vidare upp mot Fjugesta och höjdpartiet i söder, som i förlängningen sträcker sig ned mot Vättern och Askersund. Undersökningsytan låg cirka 130 meter över havet, avsevärt högre än den intilliggande slätten. Området innehåller spår efter mänskliga aktiviteter från tusentals år. Järnåldern är framträdande i närområdet, också stenåldern. Till exempel har endast några kilometer västerut tidigare funnits en hällkista från sen stenålder (Ekman 2003).

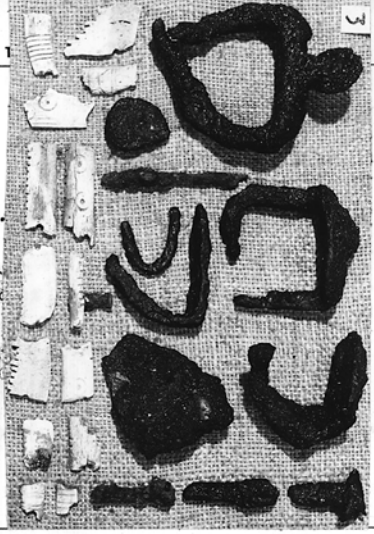
På gravfältet Viby 45:1 ligger flera byggnader, bland annat ett missionshus, som är den byggnad som skall anslutas till det kommunala avloppet. Runt huset och inom grannfastigheterna har tidigare registrerats 18 gravar i form av tre högar och 15 runda, fyllda stensättningar, varav några är högliknande. De olika byggnaderna och aktiviteterna kring deras konstruktion har skadat flera gravar, varav ett par stycken har täckts över med grus i samband med anläggandet av en grusplan.

Figur 3. Grav nr 6 på gravfältet Viby 45:1 låg bara några meter från planerad schaktning. Foto från sydöst.

Figur 4. Gravfältskarta upprättad år 1954 av antikvarie Gunnar Ekelund vid Riksantikvarieämbetet. Kartan är ej skalenligt återgiven.

Inv.nr	25097:111	Ep.	Nä		
Sn	Viby				
Fyndp.	Östansjö munipalsamhälle. Tystberga		27		
Gravf.	Sr.gr. Sk.gr.	Boplatsf. Offerf.	Skoff. Lösf.		
<p>Beskrivning: Brandlager 111 (närmast runt 1,75 diam.) 17 fragment av oval spännbuckla, närmast som Birka 1, Taf 69:1-2 St. fragment ca 4,6 cm. 15 försmälta klumpar av brons. Liten bronsring av trind ten. Ändarna hopfigade med en enkel knut, Diam ca 1,6 cm. Liknade ring av silver, med en försmält blå glas- pärla. Ringens diam ca 1,6 cm. 6 st karneolpärlor, varav 2 runda flata, Diam ca 1,6 cm. en avlång facetterad 1,30 cm. två små med avfasade hörn, 1,1,05 cm. och en ärtformig 0,75 cm. 3 st bergkristallpärlor, 2 facetterade och en klotformig samt 7 st fragment av liknande. 6 st delvis försmälta glas o glasflusspärlor, varav 3 med inläggningar. Storlek 0,9 - 1,5 cm. 3 st frag. broddar av järn. 2 skanar torne den 3 deformerad i form av en rund platta. Järnspekfragment med litet huvud, L. 1,65 cm. 7 st obestämbara järnfragment 14 st kamfragment, Kammen har haft smala lågt vävda tanskivan neddragna mot ändarna, St frag. 1,7 cm. E-skärva skärva av 4 delvis separata lockbitar Bända ben ca 5 L</p>				Ant. typkort	Neg.nr

Figur 5. Utsnitt från Statens Historiska Museums katalog över fynden från gravfältet Viby 45:1, inv.nr. 25097:111. Dessa fynd är från grav 5:III (angiven på gravfältskartan i figur 3).

Figur 6. Fotografi taget i början av 1900-talet. Under och framför de församlade personerna kan man se och ana graven som undersöktes år 1954. Personerna är samlade på gravhögen och framför dem ser man den omtalade vällen. Mannen längst ner till höger är till hälften försvunnen i svackan mellan hög och vall. Foto: Örebro länsmuseum (OLM-Nr.3869-1).

Tidigare undersökningar

År 1954 genomfördes en mindre arkeologisk undersökning i samband med församlingens planer på att bygga ut missionshuset. Söder om huset fanns en vallanläggning och en hög. De grävdes ut och under dessa påträffades fem begravningar där fynd med vikingatida datering fanns i brandlager. Kamfragment, pärlor, ett skifferbryne, järnfragment och ett antal keramikskärvor hörde till fynden.

Konstruktionen med en gravhög omgiven av en vallanläggning och att det fanns flera begravningar i denna, är en ovanlig företeelse, om det ens har iakttagits på någon annan plats. En tanke är att det kan röra sig om arbeten som utförts i samband med bygget av Missionshuset; att man skulle ha ändrat ett antal stensättningar eller högar genom att skotta om jorden så att en vall bildats. Man kan invända två saker som talar emot en sådan tolkning: 1) Det förefaller föga troligt att man skulle företa sig ett sådant – kan man förmoda – omfattande arbete för att skapa en yta som om möjligt är än mer opraktisk, jämfört med den ursprungliga. 2) På bilden i figur 6 syns inga

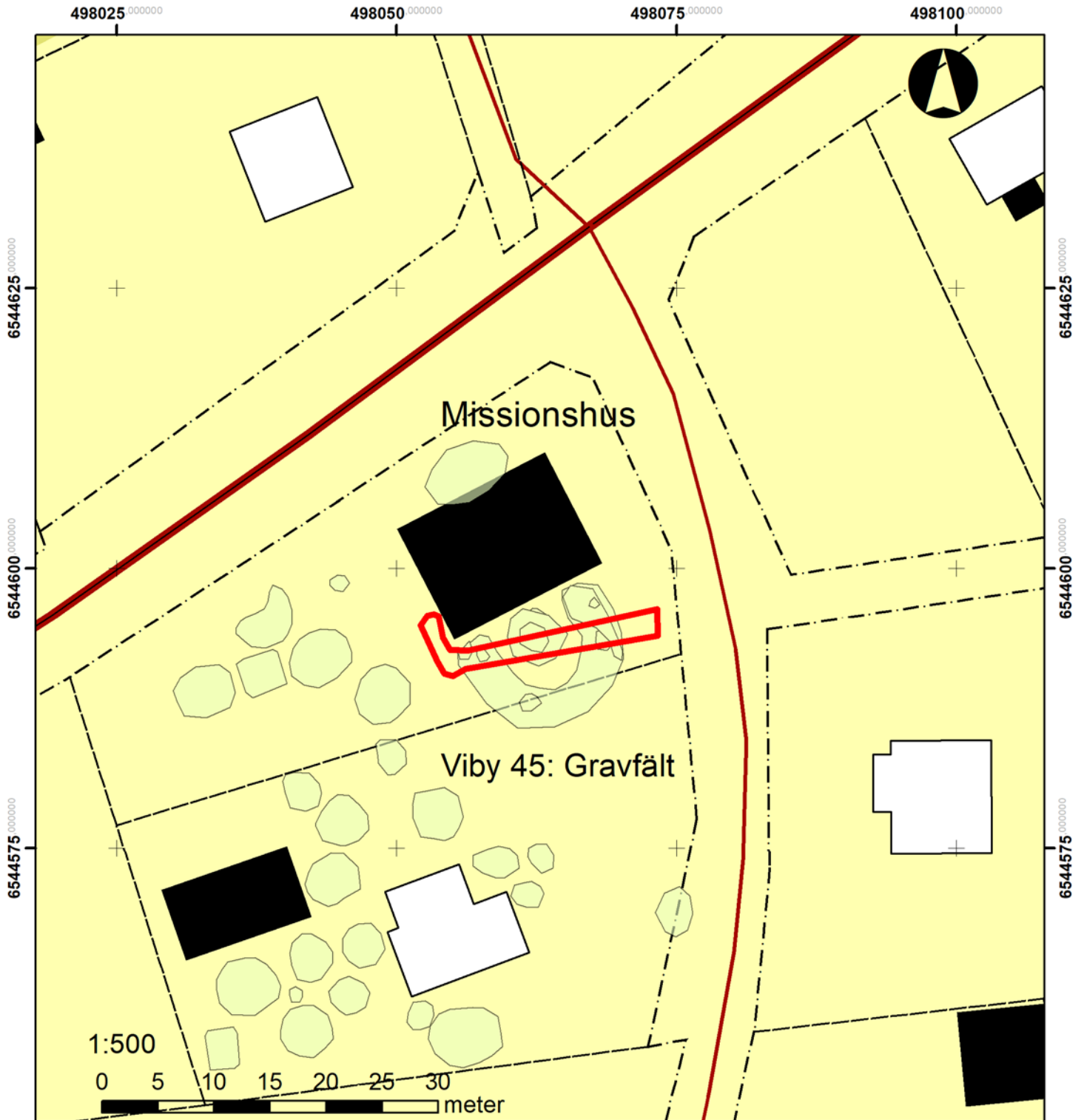

Figur 7. Vy över området innan schaktet grävdes. Bortom de tre käpparna syns grav nr 6 från gravfältskartan. Foto från öster.

spår av en nylig omgrävning av jord. Då bilden är tagen i nära anslutning till missionshusets färdigställande torde den åstadkomna vallen inte ha varit så jämnt gräsbevuxen. Man kan också notera att de påträffade gravarna väl sammanfaller med vallen. Man får helt enkelt tänka sig att det kan röra sig om en ursprunglig konstruktion. Tyvärr är redovisningen av undersökningarna långt ifrån tydlig i frågan. Det finns ingen annan plan än den som är inritad på gravfältskartan (se figur 3). Ett par diffusa bilder från Nerikes Allehanda den 5 maj 1954 ger inte heller någon avgörande information.

Undersökningen av graven blev av till följd av Missionsförsamlingens planer på en utbyggnad av den befintliga gudstjänstlokalen. Ärendet hade varit aktuellt från slutet av 1940-talet och fram till 1970-talet. Korrespondensen mellan församlingen, Örebro länsmuseum och Riksantikvarieämbetet var omfattande. I Riksantikvarieämbetets arkiv (Allmänt Topografisk Arkiv – ATA) finns flera handlingar förvarade som beskriver händelseförloppet. Det bär i nuvarande sammanhang för långt att mer ingående redovisa dessa handlingar.

I sammanhanget kan det dock vara av intresse att notera att någon utbyggnad av missionshuset aldrig blev av. I stället blev det en tillbyggnad på den närliggande vaktmästarbostaden år 1976. Då genomfördes en schaktningsövervakning av området aktuellt för utbyggnaden. Enligt dokumentationen upprättad vid detta tillfälle, påträffades inga fornlämningar.

Figur 8. Plan över undersökningsområdet med det grävda schaktet markerat med röd linje. Skala 1:500.

Syfte och frågeställningar

Syftet med undersökningen var att undersöka, dokumentera och tolka de arkeologiska lämningar som framkom vid övervakningen. Schaktningsövervakning lämnar begränsat utrymme till vetenskapliga tolkningar och mer omfattande slutsatser kring – i detta fall – yngre järnålderns omfattning och karaktär i Vibyområdet. Området var dels stört av 1900-talets byggnationer inom området, dels har en mindre undersökning utförts längs missionshusets södra långvägg.

Figur 9. Den östra delen av schaktet efter att det grävts färdigt. Foto från väster.

Figur 10. Den västra delen av schaktet under utgrävning. Foto från söder.

Metod

Schaktet grävdes med en större, bandburen grävmaskin, som inhyrts av markägaren. Schaktningsövervakningen skedde i samband med schaktningen för avloppet, vilket innebar att arbetet framförallt i den östra delen drog ut på tiden något, då schaktet i denna ände grävdes till ett djup av närmare tre meter. I den västra delen blev schaktet allt grundare, då man strävade efter en lagom lutning för att avloppsvattnet skulle rinna åt rätt håll.

De spår av äldre – gravrelaterade – aktiviteter som trots tidigare undersökning i området ändå påträffades mättes in med RTK-GPS och dokumenterades med beskrivning och översiktsfotografier.

Två fynd av brända ben tillvaratogs och mättes in med RTK-GPS trots att de uppenbart var i stort läge efter gravgrävning samt anläggandet av vattenledning och el- eller teleledningar.

Resultat

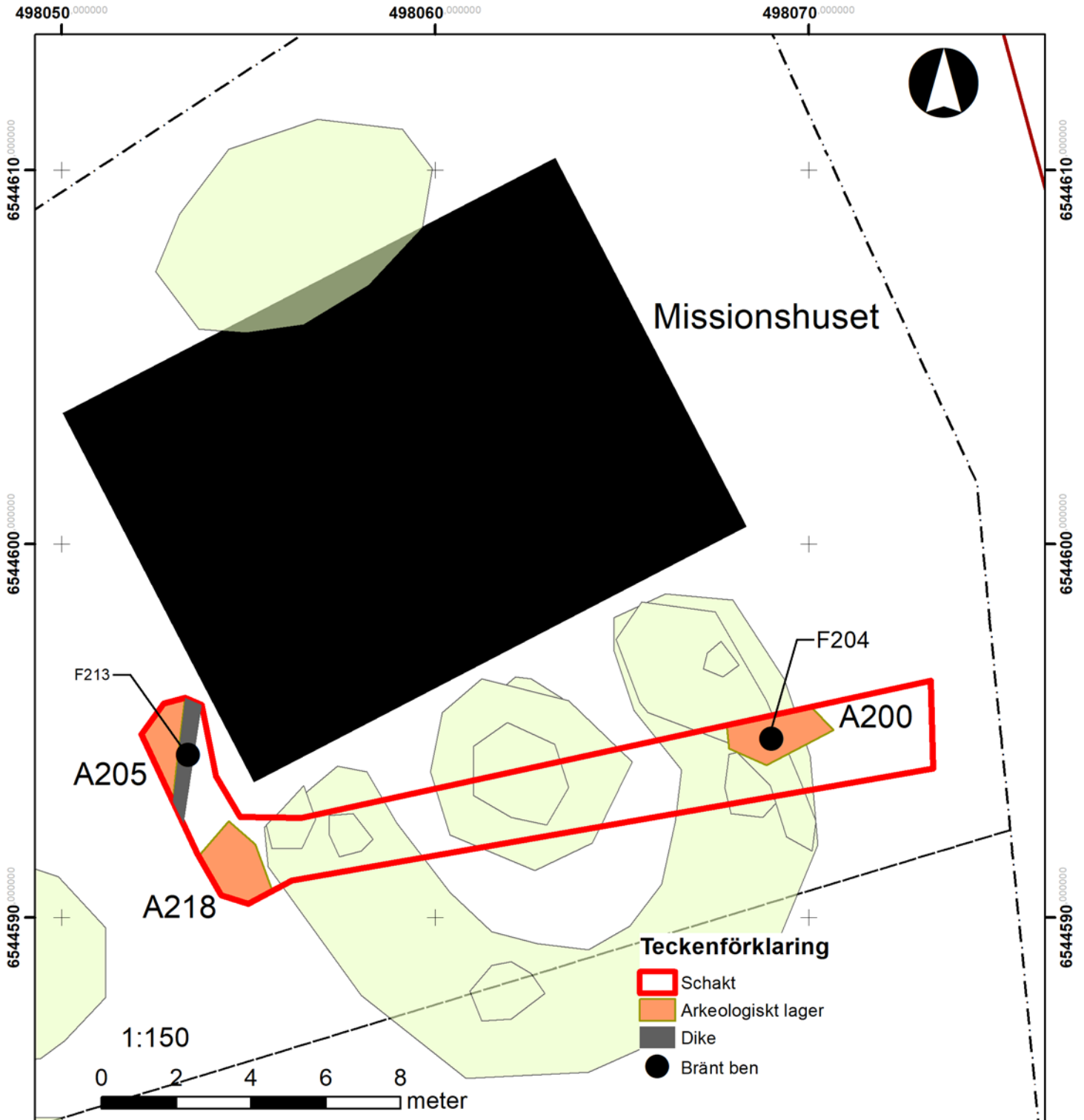
I schaktet fanns inga bevarade gravar eller andra fornlämningar. Emellertid fanns det spår efter den undersökning som genomfördes år 1954. De utgjordes av tre lager: ett i den östra delen av schaktet (A200), två i den västra (A205, A218). Det östliga var tydligt skiktat med olikfärgade, omväxlande mylliga och sandiga skikt. Detta beror sannolikt på att lagret utgör rester efter igenfyllning. I detta lager påträffades en mindre mängd brända ben. Lagret var övertäckt av ett utjämnande lager.

Inom samma del av schaktet fanns också sedan tidigare nedgrävt en vattenledning till den före detta vaktmästarbostaden. Ledningen låg djupt ned, men förefaller ha grävts senare än undersökningen år 1954. Därvid hade sten från den undersökta ytan och stensättningarna kommit ned i ledningsschaktet, varför sten fanns ned till 1,5 meters djup, något som avviker från normal förekomst i den typ av svämsandssediment som marken i området består av.

De två lagren i väster utgjorde rester efter äldre aktiviteter som skadats dels vid husbygget, dels vid ledningsdragningar från huset. Möjligen kan de vara delar av samma utbredda kulturlager. I schaktets norra ände fanns A205 och i vinkeln (se figur 10) låg A218. Båda lagren innehöll gråbrun sand med spår av kol och sot. Det norra var omrört med byggmassor, medan det södra bar spår av att vara omtrampat. Möjligen är lagren spår av aktiviteter som hör samman med bygget av missionshuset.

Ett fynd av brända ben i ett kabelschakt som går snett mellan de två lagren antyder att risk finns att en grav kan ha störts vid något tidigare tillfälle. Det kan också vara spår av den tidigare undersökningen; även här är avståndet till den utgrävda anläggningen ringa.

Figur 11. Plan över schaktet med påträffade lämningar utritade. Skala 1:200.

Tolkning

Platsen var belägen mitt på gravfältet, men på grund av att den största ytan redan undersöktes år 1954 kom ingen fornlämning i dagen. Den västligaste delen, där schaktet anslöt mot husets västra gavel, har förmodligen skadats i samband med byggnationen och dragningen av ledningsschakt.

Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen

Syftet med undersökningen var att undersöka, dokumentera och tolka de arkeologiska lämningar som framkom vid övervakningen. Schaktningsövervakning lämnar begränsat utrymme till vetenskapliga tolkningar och mer omfattande slutsatser kring – i detta fall – yngre järnålderns omfattning och karaktär i Vibyområdet. Området var dels stört av 1900-talets byggnationer inom området, dels har en tidigare undersökning utförts längs missionshusets södra långvägg.

Platsen var belägen mitt på gravfältet Viby 45:1 men på grund av att den största schaktytan redan undersöktes år 1954 kom ingen fornlämning i dagen. Den västligaste delen, där schaktet anslöt mot husets västra gavel har förmodligen skadats i samband med byggnationen och dragningen av ledningsschakt.

Enligt ovan angivna utvärdering anser Arkeologgruppen AB att uppdraget slutförts i enlighet med undersökningsplanen.

Referenser

Tryckta källor

Ekman, T. 2003. "I dessa halfvilda människors grafvar..." En presentation av hållkistor i Närke. I Karlenby, L. (Red.): *Mittens rike. Arkeologiska berättelser från Närke*. Riksantikvarieämbetet Arkeologiska undersökningar Skrifter No 50. Stockholm.

Arkivmaterial

Gravfältskarta över Viby 45:1, upprättad 4 maj 1954 av Gunnar Ekelund.
Riksantikvarieämbetet/ATA

Bilagor

Bilaga 1. Schaktbeskrivning

SCHAKT S223

16x2,5-3 meter i Ö-V och en i vinkel belägen del som var cirka 6x2 meter stor. Djupet på schaktet varierade mellan 0,5 meter i väster och 2,5 meter i öster. Marken bestod överst av grästorv och matjord. Därunder fanns varvig sand och mjäla. I fyllningen efter ett tidigare grävt vattendike fanns stenar från de under 1954 bortgrävda gravarna.

I schaktets nordvästra del gick en nedgrävd elledning från huset och mot sydväst.

Bilaga 2. Anläggningslista

A200. LAGER

Beläget i schaktets östra del längs ett 2 meter långt parti, skuret av en äldre vattenledning. Gråbrun sand, tydliga skikt med växlande sandigare och mylligare partier. Överlagrades av mörkare skikt med sandig och sotig jord. Förmodligen rör det sig om utjämnade massor efter 1954 års arkeologiska undersökning. Fynd av brända ben fanns i lagret – rester efter undersökningen (F204). Tillvaratogs ej.

A205, LAGER

Omrört lager i nordvästra änden cirka 2x2 meter stort, diagonalt skuret av två kabelgravar. Lagret bestod av gråbrun sand med sotiga rester. Omrört med byggmassor. I anslutning påträffades en mindre mängd brända ben (F213), tillvaratogs ej.

A214, LEDNINGSDIKE/KABELGRAV

Nedgrävd i kanten av A205 och innehöll el- eller telekabel.

A218, LAGER

I sydvästra hörnet av schaktet. Gråbrun sand med kol (förmodligen från rotbrand). Lagret hade spår av "trampande", kanske att det gått djur i området och trampat ned material i undergrunden.

Bilaga 3. Fynd – benlista

F204, BRÄNDA BEN

Förmodligen människoben från störd/förstörd grav.

F213, BRÄNDA BEN

Förmodligen människoben från störd/förstörd grav.

Arkeologgruppen AB

RAPPORT 2018:49

